Jan Guillou

Zij die dromen doden slapen nooit

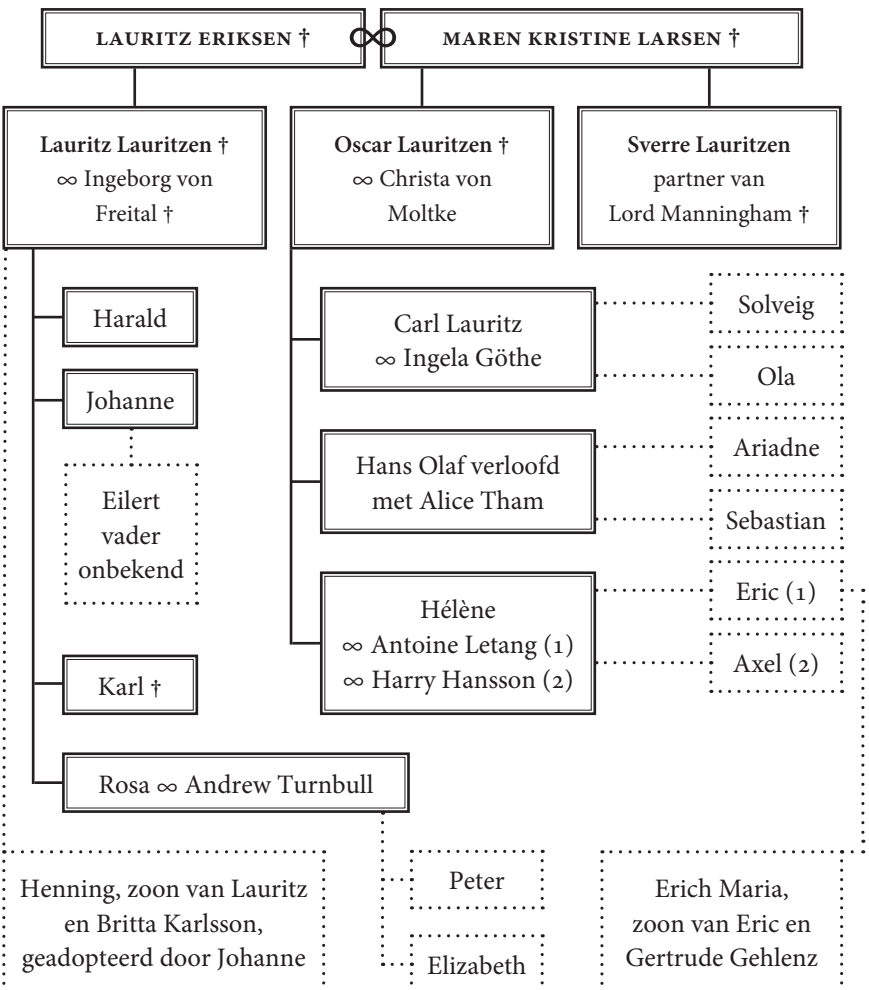
Vertaald door Bart Kraamer

2019 Prometheus Amsterdam

Oorspronkelijke titel *De som dödar drömmar sover aldrig*
© 2018 Jan Guillou
© 2019 Nederlandse vertaling Uitgeverij Prometheus en Bart Kraamer
Omslagontwerp Bart van den Tooren
Foto omslag Gilles Caron (Foundation Gilles Caron)
Foto auteur Ulla Montan
Zetwerk Mat-Zet bv, Soest
www.uitgeverijprometheus.nl
ISBN 978 90 446 4049 6

STAMBOOM

1972

I

VAN VINCENT VAN GOGH EN VIRGINIA WOOLF NAAR EEN VEILIGHEIDSPOLITIE DIE NIETS GOEDS IN DE ZIN HEEFT

Het testament zou hen allemaal rijk kunnen maken. Iedereen in de kamer was zich daarvan bewust, maar niemand kon het zeker weten. Oom Sverre was altijd een eigenzinnige man geweest. Bovendien hoefde hij volgens de wet geen cent aan zijn familie na te laten, hij had uiteraard geen natuurlijke erfgenamen. In het ergste geval onbekende minnaars. Zijn leven had vol gezeten met het soort geheimen dat in de beste families voorkomt maar waar men het liever niet over heeft. Er stond veel op het spel en slechts twee van de aanwezige erfgenamen waren op de hoogte van de enorme teleurstelling die in ieder geval sommige familieleden te wachten stond.

Ze zaten een beetje krap in het voormalige kantoor van Henning Sjöstrand aan de Strandvägen dat nu een privéwoning was geworden en dus niet langer een verborgen advocatenbureau was.

Hoewel er een raam wijd openstond en het voorjaar nog steeds fris was, was het benauwd in de kamer. Misschien kwam het alleen van de spanning, of liever de stress, om hoe dan ook beheerst te blijven, op geen enkele manier blijk te geven van teleurstelling of vreugde. En vooral niet van leedvermaak. De wonden van bittere ervaringen van de vorige grote boedelverdeling waren nog niet genezen.

De elegant geklede familie zat verspreid op de twee grote banken en op de fauteuils met flessen mineraalwater op tafeltjes voor het zware mahoniehouten bureau van de advocaat dat over was gebleven uit de pioniersstijd van het advocatenkantoor. De tieners droegen jeans, maar het was dure jeans met wijde pijpen die niet echt Amerikaans was. De mannen droegen modieuze kostuums, met smalle tailles en wijde pijpen, met uitzondering van oom Hans Olaf, die zijn artistieke aard tot uitdrukking

bracht met een groen ribfluwelen colbert en een overhemd zonder stropdas. De vrouwen droegen mantelpakjes, die geschikter waren om een wandeling mee te maken of mee op reis te gaan dan om mee te verschijnen in een sociaal veeleisendere samenhang. Iedereen was er, behalve oma Christa en Rosa's man, Lord Turnbull, zij hadden immers geen reden om te verwachten dat ze een deel van de erfenis zouden krijgen.

Zo voltallig was de familie niet meer geweest sinds de kerstdiners in Saltsjöbaden in de tijd van oom Oscar, voor de bittere jaren van de erftwist die was gevolgd op zijn plotselinge en helaas compleet onvoorbereide dood. Hij had geen testament opgesteld.

En nu zouden ze binnen afzienbare tijd – hoelang duurt het om een testament voor te lezen, een kwartier, twintig minuten? – rijk zijn. Of teleurgesteld. In beide gevallen zonder een spier te vertrekken.

'Goed, dan beginnen we maar,' zei de advocaat en hij zette met een beetje bombastisch gebaar zijn monocle op en liet zijn blik over de stijf neutrale gezichten van de aanwezigen gaan.

Hij haalde enkele vellen papier uit een dunne aktetas van smaragdkleurig struisvogelleer en legde ze op het glimmende bureaublad.

Het leken maar drie of vier vellen te zijn, een beknopt testament dus. Voor de optimist kon het eruitzien als een goed teken: iedereen deelt alles gelijk en 25.000 kronen voor de huishoudster.

Voor wie pessimistisch was aangelegd, kon het dunne testament evengoed precies tegenovergesteld uitgelegd worden: mijn twee liefste minnaars Piffe en Jean-Louis mogen alles delen en 25.000 kronen voor de huishoudster.

De advocaat had de spanning onbewust, of misschien bewust, opgevoerd. Het was moeilijk te zeggen welke van de twee het was, het was algemeen bekend dat hij theatrale trekken had. Hij schraapte zijn keel en tikte opnieuw met de vellen op het bureaublad.

'Zoals jullie misschien begrijpen heeft ingenieur Lauritzen zijn testament in enigszins ouderwets Noors geschreven. Ik wil mezelf hier liever niet te schande maken door deze mooie taal te mishandelen. Maar gelukkig kan mijn juridisch medewerker Eric het probleem oplossen. Eric, zou je de tekst willen voorlezen?'

Eric droogde snel zijn handpalmen af aan zijn broekspijpen voordat hij naar het grote bureau liep, plaatsnam en de papieren aannam. Het was een akelig gevoel, hij was tenslotte op de hoogte.

'Bij mijn volle verstand,' begon hij, nam een slok mineraalwater en be-

gon opnieuw. 'Bij mijn volle verstand verklaar ik dat het volgende mijn laatste wil is…'

De aanwezigen zaten er als versteend bij, zelfs de tieners.

'…dat al mijn aandelen en andere waardepapieren, net als onderscheidingen, sieraden en dergelijke waardepapieren te gelde zullen worden gemaakt voor de boedelverdeling. Net als al mijn kunst, met enkele hieronder aangegeven uitzonderingen, samen met de roerende goederen, als die roerende goederen tenminste verkoopwaarde hebben. Daardoor ontstaat er een exact bedrag dat wiskundig verdeeld kan worden. Dat zal als volgt gebeuren:

De tweede generatie, daarmee bedoel ik de kinderen van mijn broers, Johanne, Rosa, Hélène, Carl Lauritz en Hans Olaf, zullen in gelijke delen 50 procent erven van het aldus tot stand gekomen contante bedrag.'

Eric nam voorzichtig een slok water voordat hij verderging. Hij durfde niet naar zijn moeder te kijken, al dacht hij dat hij haar een ongepaste zucht van opluchting had horen slaken. Op dit moment dacht ze dat ze iets meer dan tien miljoen had geërfd en dat ze meteen kon stoppen met haar makelaarschap en naar de Caraïbische eilanden kon emigreren.

'De resterende 50 procent van het contante bedrag zal gelijk verdeeld worden onder de jongeren van de derde generatie. Daarmee bedoel ik Elizabeth Turnbull, Solveig en Ariadne Lauritzen, Henning, Eilert, Ola en Sebastian Lauritzen, Peter Turnbull, Eric Letang en Axel Lauritzen, voorheen Hansson.'

Hoewel niet één van de familieleden een spier vertrok was de opluchting te voelen als een koele bries door het openstaande raam. Ze moesten allemaal hebben gedacht dat het voorbij was. En nu stond ze de schok te wachten waar alleen Eric zelf en Henning van op de hoogte waren.

Er waren bijna onmerkbare bewegingen ontstaan in de kamer, er werden enkele discrete vlugge glimlachjes uitgewisseld.

Eric schraapte demonstratief zijn keel voordat hij verderging.

'En nu naar bijzondere legaten en uitzonderingen op de boven beschreven regels.'

De verzamelden verstijfden weer.

Dat de huishoudster een legaat kreeg van maar liefst 100.000 werd hier en daar een beetje vrijgevig gevonden, het zou genoeg zijn voor de rest van haar leven. Maar dat was natuurlijk draaglijk.

Dat een financieel waardeloos schilderij dat oom Sverre zelf vijftig jaar geleden had geschilderd, *Avond bij de pier in Brighton* of iets dergelijks,

toeviel aan Eric was hooguit een beetje verdacht.

Dat Henning een afschuwelijk schilderij kreeg met arbeiders op weg naar rokende fabrieksschoorstenen in de ochtendnevel, weliswaar best waardevol, het was een Amelin, daarvan werd ook niemand arm.

Opnieuw verspreidde zich opluchting door de kamer.

Advocaat Sjöstrand gaf Eric een onmerkbaar duwtje met zijn elleboog om hem aan te sporen verder te gaan.

De gedachte ging door Erics hoofd dat oom Sverre zich bewust moest zijn geweest van zijn licht satanische opzet om de teleurstelling tot het laatst te bewaren.

Hij moest opnieuw demonstratief zijn keel schrapen en zelfs zijn hand opsteken als stopteken voordat hij verder kon gaan omdat een licht geroezemoes zich door de kamer was gaan verspreiden.

'Ten slotte, nog steeds bij mijn volle verstand,' las hij met een iets hardere stem, omdat de komende mededeling dat leek te eisen, of om te benadrukken dat oom Sverre na zijn dood nog ironisch kon zijn, 'is het mijn laatste wil dat de twee schilderijen van Vincent van Gogh, in 1912 tentoongesteld in Londen, die altijd samen met mijn eigen schilderij van Brighton in de alkoof hingen, zonder voorbehoud geschonken zullen worden aan het Rijksmuseum in Amsterdam…'

Opnieuw hadden de erfgenamen in de kamer strakke theatermaskers opgezet. Geen schreeuw van vertwijfeling, geen luide zucht, zelfs niet van de tieners. Maar misschien begrepen ze niet wat er zo-even was gebeurd, ze spraken tenslotte geen Noors.

Eric gluurde zo onmerkbaar mogelijk naar zijn moeder. Zij begreep het, ze was goed in hoofdrekenen, ze had niet iets meer dan tien miljoen geërfd, maar misschien slechts een miezerige twee miljoen, of nog minder.

Hij kon nu alleen maar doorlezen tot het eind.

'Neem me niet kwalijk, beste familieleden, maar oom Sverre heeft nog een aanvulling,' merkte Eric op. Daarmee werd onmiddellijk de aanzet tot ongepast geroezemoes de kop ingedrukt.

'Ik lees verder, dit is de afsluiting…'

Berustende blikken.

Erger dan dit kon het toch niet worden.

'Wederom bij mijn volle verstand, en als mijn absoluut laatste wil, wens ik dat de hele familie deze dag in mijn huis dineert. Dit zal goed zijn voorbereid door het advocatenbureau Henning Sjöstrand. De kosten zullen natuurlijk voor mijn rekening zijn, nou ja, in ieder geval die van mijn nalatenschap.

Ik wil begraven worden in het familiegraf in Saltsjöbaden. Mijn lichaam moet gecremeerd worden.

Stockholm, 20 juni 1970, handtekening, getuigen enzovoort.'

Geschraap van stoelen als de verzamelde erfgenamen opstaan. Hier en daar een ironische glimlach, enkele strak op elkaar geklemde kaken. Als iemand van plan was om de lange procedure te beginnen van bezwaar aantekenen tegen een formeel onberispelijk testament dan zou die strijd hier niet beginnen. Ook niet later bij het enigszins onverwachte souper in het magnifieke maar ietwat vervallen appartement aan het Norr Mälarstrand. Want daar moest iedereen later op de avond natuurlijk verschijnen.

Iedereen behalve Elizabeth, zo bleek. Ze fluisterde luid, een beetje koppig, dat ze absoluut naar Edinburgh moest vliegen, via Londen, al vroeg op de avond. Een van haar vriendinnen zou de volgende dag trouwen in de kapel van hun eigen landgoed en daar kon je niet alleen maar om een begrafenisdiner van wegblijven. De levenden gaan toch voor de doden?

Haar moeder, tante Rosa, ging er niet eens op in, schudde alleen haar hoofd.

De erfgenamen vertrokken in groepjes zonder iets anders tegen elkaar te zeggen dan de gebruikelijke woorden. Een paar kussen op de wang. Iedereen negeerde het verlies van ongeveer 100 miljoen kronen. Of misschien was het zelfs wel meer, het was jaren geleden dat er een Van Gogh van een vergelijkbaar formaat verkocht was bij Sotheby's in Londen en het was onmogelijk te zeggen hoe de prijzen op dit moment zouden zijn.

Eric en Henning glipten samen weg zodra ze er de kans toe kregen. Tudor Arms, Hennings favoriete kroeg in Stockholm, lag praktisch om de hoek een eindje verder op de Grevgatan. Op diezelfde plek hadden ze vrede gesloten nadat ze elkaar tot wederzijdse verbazing tegen waren gekomen bij een Vietnamdemonstratie in de voorzomer van 1968, in de tijd van de dromers toen alles mogelijk was.

'Nou, juridisch medewerker,' zei Henning toen ze de hoek omsloegen op de Strandvejen, 'hoeveel poen wordt het?'

'Bedoel je in totaal of voor jezelf?'

'Voor ons van "de derde generatie", jij en ik en de tieners. Per persoon.'

'Twee, drie jaarlonen van een middelmatige advocaat. Nadat de successiebelasting is betaald.'

'En voor de successiebelasting?'

'Ongeveer twee keer zoveel, hoezo?'

'Geldt dat ook voor mij, omdat ik belastingplichtig ben in Denemarken?'

‘Dat weet ik zo een-twee-drie niet. Zweden en Denemarken hebben een aantal belastingverdragen, ik neem aan dat je met welwillende juridische hulp over kunt stappen naar de Deense belastingen. Maar dat wordt niet makkelijk. Je hebt tenslotte geërfd in Zweden. Maar kameraad, vanwaar deze onverwachte interesse in de finesses van het kapitalisme?’

Henning lachte en schudde zijn hoofd maar gaf geen antwoord terwijl ze de vrijwel verlaten, rokerige kroeg binnenstapten. Ze gingen in een met groen Schots tartan bekleed hoekje zitten, misschien aan dezelfde tafel waar ze de eerste keer in 1968 hadden gezeten. Henning liep naar de bar en bestelde zijn gewone Engelse bier, praatte even met de barman in zijn geraffineerde Engels maar bracht daarna zelf de bierpullen naar hun tafel.

Ze proostten op oom Sverre.

‘En wat ga jij doen met je erfenis?’ vroeg Henning alsof het een compleet normale vraag was tussen kameraden.

‘Ik schenk de helft aan het NBF en de Palestina-inzameling, betaal wat schulden en spaar wat er overblijft. En jij?’

Henning antwoordde aarzelend.

‘Je weet,’ zei hij, ‘dat de kameradenkring in Kopenhagen tegenwoordig altijd de helft van onze inkomsten aan de PFLP schenkt. Sinds vorig jaar gaat elke cent naar de PFLP.’

‘PFLP als in Popular Front for Liberation of Palestine? Niet de PLO, niet al-Fatah, niet het NBF, alleen maar de PFLP?’

‘Right! Alleen maar de PFLP.’

‘Een nieuwe, democratisch vastgestelde lijn bij jullie?’

Henning zocht naar een ironische ondertoon in de vraag zonder die te vinden, knikte en hief zijn bierpul.

‘Op het moment dat we bij oom Sverre waren en hij ons aanbood om een schilderij uit te zoeken, voelde het alsof we het enige juiste deden,’ zei hij.

Eric had dezelfde gedachte gehad.

Het was in de zomer van 1968, ja die zomer. Oom Sverre, nog steeds slank, elegant en goedgetraind, hij bracht minstens een uur per dag door in zijn ‘privégymnasium’, had Eric en Henning bij zich laten komen voor een gesprek met zijn drieën. Hijzelf en een vertegenwoordiger uit elk van de strijdende vleugels in de familie, zoals hij het onder woorden bracht.

Het moest deze keer niet zo’n vreselijke erftwist worden als na zijn broers Lauritz en Oscar, die beiden, op grond van hun voorstellingen over hun eigen onsterfelijkheid, de onvoorzichtigheid hadden begaan om vlie-

gensvlug te sterven zonder een testament na te laten. Dat had zoals bekend tot een ramp geleid. Niet alleen financieel, omdat alle energie besteed werd aan geruzie en het betalen van de roedel schaamteloze advocaten die de ruzie maar al te graag zo lang mogelijk voort wilden laten duren. Maar vooral menselijk gezien, omdat de eendracht binnen de familie ineenstortte. Deze keer zouden ze proberen in ieder geval iets van de schade te herstellen, zei oom Sverre, omdat hij, zij het ten langen leste, tot het inzicht was gekomen dat hij net zomin als zijn broers onsterfelijk was. Een testament dus. Orde en netheid.

Maar eerst een speciale regeling. Ze mochten allebei een schilderij voor zichzelf uitkiezen. Hij had geloot om de volgorde, Eric mocht als eerste kiezen.

Ze zaten elk met een bier voor zich in oom Sverres alkoof, zijn lievelingsplek onder de drie grote schilderijen. Twee van Vincent van Gogh en één van hemzelf, het enige dat was overgebleven uit zijn tijd als schilderend kunstenaar.

Eric koos oom Sverres eigen schilderij, *Avond bij de pier in Brighton*. Henning begreep het en vroeg om hulp bij het kiezen van een schilderij in het appartement in plaats van de twee overgebleven schilderijen in de alkoof.

Oom Sverre vroeg bijna voorzichtig of ze wisten wat ze deden. Dat wisten ze. Een schilderij van Van Gogh, van dit formaat, was waarschijnlijk meer dan 50 miljoen waard. Vooropgesteld dat je het verkocht op een internationale veiling zodat het bij een oliemiljonair in Texas terechtkwam.

Maar ze waren nu eenmaal socialisten. En Van Gogh behoorde niet alleen aan de kunstgeschiedenis toe maar ook aan het volk. Dus hoorde Van Gogh niet thuis in Texas maar in het Rijksmuseum in Amsterdam.

De oude man sympathiseerde met hen, dat was de stellige indruk waarmee ze vertrokken. Misschien dacht hij ook dat nu niet een van de om de erfenis strijdende vleugels het waardevolste kreeg het op een of andere manier zou worden gladgestreken. Bovendien was van beide kanten een vertegenwoordiger met het bewonderenswaardige voorstel gekomen om deze unieke schilderijen aan de mensheid te schenken in plaats van aan het privékapitaal. In ieder geval had hij zich de misschien enigszins spontane afspraak herinnerd en die in zijn testament geschreven.

En nu zaten ze hier een paar jaar later in een rokerige kroeg in Stockholm met het resultaat van socialistische edelmoedigheid.

Henning vond dat ze er goed aan hadden gedaan die keer, al had het

besluit er toen vanzelfsprekender uitgezien. Vandaag was het misschien minder vanzelfsprekend, vandaag betekende het vijf miljoen dollar minder voor de PFLP. Maar dat konden ze toen niet weten, in 1968.

Erics gedachten gingen een andere kant uit. Misschien moesten ze zelfs dankbaar zijn dat ze geen Van Gogh hoefden te bezitten. Want stel je voor dat je er een aan de muur hebt hangen, laten we zeggen ter waarde van vijf miljoen dollar, vandaag de dag ongetwijfeld nog meer. Het zou daar hangen als een bespotting van alle socialistische principes, al was het maar dat ze allebei uiteraard tegen het erfrecht waren. En elke dag moest je je afvragen of je het schilderij niet aan een Nederlands museum moest schenken. Of op een of andere vernederende manier zou moeten schipperen. Het Rijksmuseum zou moeten aanbieden om het schilderij 'goedkoop' te kopen, voor slechts een miljoen dollar? En dan de helft ervan aan het NBF schenken, of aan de PFLP? Maar waarom dan niet twee miljoen dollar?

Het was goed dat ze niet in dat moreel lastige parket terecht waren gekomen.

Ze veranderden van gespreksonderwerp, of veranderden in ieder geval het perspectief. Kon het echt zo zijn dat ze de enige twee socialisten van de familie waren? Was het zo cynisch triest dat opeengehoopte rijkdom met een soort psychologisch automatisme mensen, ook schijnbaar fatsoenlijke mensen, veranderde in egoïsten en conservatieven? Werd ideologie hoofdzakelijk bepaald door het eigen klassenbelang?

Natuurlijk niet, beweerde Eric. Neem oma Christa bijvoorbeeld. Ze is op zijn zachtst gezegd geboren in de hogere kringen, maar is sinds haar tienerjaren socialist, of 'bolsjewiek' zoals ze zichzelf altijd heeft genoemd. Geboren als barones Von Moltke maar bolsjewiek, de laatste jaren ontegenzeggelijk salonbolsjewiek. Maar als er iets in oma Christa's leven grondig mislukt was, behalve de revolutie in Berlijn na de Eerste Wereldoorlog, en daar was ze niet alleen in, dan was het om haar fundamentele mensbeeld over te brengen op haar kinderen. Ze waren bepaald geen bolsjewieken geworden. Waren tenslotte rijk geboren, een nieuwe rijkdom die hun vader Oscar en zijn broer met toewijding, talent en geluk hadden vergaard.

Misschien waren kunstenaarsoom Hans Olaf en zeker zijn partner Alice Tham sociaaldemocraten. In hun kunstenaarskringen kon je niet rechts zijn. Maar oom Carl Lauritz en zijn moeder Hélène stonden politiek gezien aanzienlijk dichter bij Ivan de Verschrikkelijke dan bij Lenin.

Om die reden waren hijzelf en zijn broertje Acke rechts opgevoed. Wat hem er niet van had weerhouden om zo links-extreem, zoals mama Hélène

het noemde, te worden dat zij zich voor hem schaamde. Zijn broertje Acke werd op geen enkele manier geplaagd door dergelijke gruwelen. Hij had slechts één politieke interesse, als je dat zo kon noemen. Hij wilde dat oma Christa dood zou gaan om financieel onafhankelijk te kunnen zijn voordat hij in zijn eigen levensonderhoud zou moeten voorzien. 'Kan die ouwe vrouw snel sterven,' was een van zijn minder beminnelijke refreinen. Mamaatjes enige troost in dit verband was dat dat gênante links-extremisme van haar oudste zoon in ieder geval niet vanbuiten te zien was.

Hij tikte een denkbeeldig stofje van de gewatteerde schouder van zijn colbert, trok de knoop van zijn das recht tussen de hoge punten van de boord en frunnikte aan zijn dasspeld. Hij was op het moment verkleed als modebewuste steradvocaat.

Het grapje werkte. Henning was ook verkleed, bijna als een soort Engelse gentleman. Of bij nader inzien, hij was niet verkleed, Henning wás zowel een officier als een gentleman. Dus was het een perfecte rol.

Ook dat behoorde tot de strategie van de Deense kameraden. In hun geheime cel was iedereen verkleed. Het was alleen al een uitstekende tactiek om bij de demonstraties in Kopenhagen een fysieke confrontatie met de politie te vermijden. Dan hadden de Deense smerissen over het algemeen geen enkele consideratie, ze waren nog even onmenselijk als de Zweedse politie was geweest tot 1968, toen de NBF'ers en de politieleiding in Stockholm tot een soort wapenstilstand waren gekomen.

Ze bestelden een nieuw rondje Engels bier. Deze keer maakte Henning van de gelegenheid gebruik om van onderwerp te veranderen.

'We hebben toch iets te vieren vandaag,' zei hij terwijl hij zijn pint in de lucht stak. 'Gisteren hebben de Duitsers vier nieuwe terroristen gevangen. Dan is dat reactionaire spektakel misschien eindelijk voorbij.'

Ze toostten, bijna plechtig. Ze waren het over een aantal dingen niet eens, maar hierover wel. De Baader-Meinhofgroep, 'Rote Armee Fraktion', schaadde de zaak van het socialisme bijna evenveel als de Sovjet-Unie.

'Ik heb het misschien al verteld,' zei Eric toen ze hun bierpullen neer hadden gezet. 'Maar ik heb Ulrike Meinhof een paar keer ontmoet. En zelfs een paar van die andere Duitse halvegaren, Andreas Baader, Holger Meins en Gudrun Ensslin.'

'Je hebt wat!?'

'Ja, je hoorde het goed. Ik heb Ulrike Meinhof voor het eerst in Hamburg ontmoet in het voorjaar van '69. Voordat ze de stap naar het terrorisme had gezet. De tweede keer was het jaar erop in Jordanië. Die idiote zo-

mer weet je nog, de vliegtuigkapingen, Zwarte September, dat allemaal. Maar het is een lange geschiedenis, we hebben het er een andere keer over. Ik moet aan iets heel anders denken.'

'Ja?'

Ze keken tegelijkertijd hoe laat het was.

'Je herinnert je nog wel dat oom Sverre altijd een rood strikje bij zijn smoking is blijven dragen?'

'Ik was na mijn elfde, twaalfde niet meer bij die kerstfeesten, zoals je heel goed weet.'

Eric negeerde de toespeling op hoe en wanneer de grote familieruzie was begonnen.

'Voor het diner van vanavond kunnen we aannemen dat we een smoking moeten dragen?'

'Ja, maar dan moet ik er nog ergens een gaan huren.'

'Hoeft niet, ik heb net een nieuwe gekocht en heb de oude nog, en we hebben ongeveer dezelfde maat. Maar… we kunnen langs de winkel gaan en allebei een rood strikje kopen.'

'Een rood strikje bij een smoking? Een socialistisch tintje? Kleine wraak is ook wraak, zei de boer en spuugde op het varken van de buurman.'

'Zeker. Maar iedereen zal het opvatten als een elegant eerbetoon aan oom Sverre. Als je trouwens morgen na werktijd nog in de stad bent, kan ik vertellen over Ulrike Meinhof en die idiote zomer van 1970.'

* * *

Ze noemde het een film gaan maken wanneer ze haar herinneringen afspeelde in haar hoofd. Soms waren het echte herinneringen, die niet verbeterd hoefden te worden omdat ze in hun originele staat dramatisch genoeg waren, of romantisch genoeg. Zoals de straatgevechten in 1919 in Berlijn toen de burgergardes zowel Rosa Luxemburg als Karl Liebknecht vermoordden. Vreemd dat niemand in de familie had gemerkt dat Ingeborg twee van haar kinderen naar hen had vernoemd.

Het schandaal in Kiel in 1907 was ook zo'n film waar helemaal niets aan veranderd hoefde te worden. Het was indertijd een ongehoorde gebeurtenis toen ze zich met behulp van Ingeborg en andere vriendinnen, allemaal verkleed als bedienden, liet schaken door een bolsjewistische kunstenaar.

Er waren andere herinneringen die verbeterd moesten worden, of geredigeerd zou je misschien met een modern woord moeten zeggen, aange-

zien ze er zelf niet bij was geweest. Dan had ze alleen een verhaal in woorden dat moest worden omgezet naar een innerlijke film.

Op dit moment zat ze naast haar allerbeste vriendin aan boord van het keizerlijke jacht de Hohenzollern in de baai voor Kiel in de zomer dat Lauritz voor de eerste keer deelnam met zijn pasgebouwde jacht de Ran, de mooiste zeilboot ooit tijdens de Kielerwoche, gebouwd van Afrikaans mahoniehout. De Ran deed mee in de grootste, keizerlijke klasse waarbij de winnaar altijd de keizer zelf of een van zijn familieleden was geweest.

Een jonge luitenant aan boord van de Hohenzollern begeleidde Ingeborg en voorzag haar en haar vriendin van informatie die de twee jonge vrouwen echt niet nodig hadden. Bijvoorbeeld dat het normaal gesproken de keizer zelf was die voor zijn familieleden won. Maar dat het dit jaar minder zeker kon zijn omdat er belangrijke zeilers uit Engeland en Amerika deelnamen.

Tot zover was de film vooral een komedie. De jonge vrouwen hadden problemen met hun in die tijd modieuze hoeden, die onnodig veel wind vingen zodat ze ze moesten verankeren met sjaals om te zorgen dat ze niet overboord woeien. Of met de jonge luitenant die hun de hele tijd informeerde over de grondbeginselen van de regatta omdat hij niet begreep wie ze waren. Wat het filmpubliek natuurlijk al wist. Maar hij had zich moeten afvragen waarom de twee onbegeleide jonge dames keizerlijke gasten waren aan boord van de Hohenzollern. En dan had hij, als hij een klein beetje nadacht, moeten begrijpen dat ze tot de zogenaamde zeilfamilies moesten behoren, de bovenste laag van de samenleving tijdens de Kielregatta, die geen uitleg nodig hadden over waar zeilen uit bestond.

Het komische bestond uit het eenvoudige gegeven dat het publiek alles wist wat de jonge luitenant niet begreep.

Daarna kwamen de romantische scènes.

De luitenant, die hulpvaardig met een lange telescoop bij de reling stond om mee te kunnen delen welke van de keizerlijke zeilen het eerst zichtbaar zouden zijn aan de horizon, kon zijn ogen eerst niet geloven. Het laatste rak naar de finish was pal voor de wind, dus hadden alle jachten hun spinakers gehesen die vanuit de verte extra duidelijk zichtbaar waren. Met een bleek gezicht kwam hij naar de dames toe en vertelde dat er slechts één zeil aan de horizon te zien was. Maar dat was rood. Een rood zeil, of spinaker zoals het eigenlijk heette. Rood! Wat een ongelooflijk schandaal!

De twee vrouwen wisselden een innig warme maar snelle discrete blik uit. Want zij hadden het begrepen.

En zo meteen zou de knappe luitenant nog verontwaardigder worden wanneer de superieure winnaar in eenzame majesteitelijkheid dichterbij komt, hoewel de woordkeuze in dit geval misschien verkeerd is, en hij, net als alle anderen aan boord van de Hohenzollern, ziet dat de enorme spinaker die de Ran naar de overwinning voert niet alleen rood is, maar ook blauw en wit. Het was een gigantische Noorse vlag!

De muziek werd luider.

De twee vriendinnen pakten elkaars hand.

Lauritz Lauritzen gaat op de zege af. Dat betekent dat hij en Ingeborg elkaar zullen krijgen ondanks het feit dat het een mesalliance voor de familie Von Freital is. Maar dat hadden Lauritz en Ingeborgs onhandelbare vader afgesproken (wat het publiek weet, vandaar het gejuich en geklap in de salon).

Wat was de filmtechniek erop vooruitgegaan nu er kleurenfilms zijn!

De scène was al jarenlang een van de favorieten in haar repertoire. Aanvankelijk als zwijgende zwart-witfilm met pianobegeleiding achter het filmdoek. Tegenwoordig in kleur en cinemascope en met een heel symfonieorkest in gesynchroniseerd geluid.

Ze hoefde haar ogen niet te sluiten wanneer ze de voorstellingen voor zichzelf opvoerde. Nu zat ze op een balkon met een deken over haar benen in de koude voorjaarslucht en keek uit over een dennenbos dat Duits had kunnen zijn, Noord-Duits tenminste, in het Oostzeegebied bij de kust waar de dennen lager en knoestiger waren. Ze zag het dennenbos onder haar raam maar zag het tegelijkertijd ook niet, omdat ze de film verwisselde voor iets dramatischers.

Nu staat ze achter een katheder in Berlijn, de bijeenkomst was volgepakt. Rote Hilfe had de bijeenkomst voor arbeidersvrouwen georganiseerd over hoe je de nieuwe voorbehoedsmiddelen gebruikte, hoewel het verboden was door de burgerklasse. Ze waren nog niet zover dat er ook mannen bij deze bijeenkomsten aanwezig konden zijn, dat moest de volgende stap worden.

Plotseling werden de deuren opengegooid en de bruinhemden stormden het lokaal binnen met ijzeren buizen en zware stukken hout in hun hand.

Geschreeuw, bloed, pijn, langdurige mist, ziekenhuis. Döblin zit bij haar bed en leest voor uit zijn nieuwe roman *Berlin Alexanderplatz*.

Was het echt zo geweest, of was het alleen maar iets wat ze toe had gevoegd tijdens het redigeren?

Er werd aangebeld in de andere werkelijkheid, een driekamerappartement in een voorstad van Stockholm die Näsbypark heette en het was minstens veertig jaar later.

Eerst kon ze zich er niet toe zetten om open te gaan doen, alsof ze bleef dralen in de andere tijd toen de bedienden dit soort dingen regelden.

Er werd weer aangebeld, aanhoudender, bijna kwaad.

Toen ze met de deken om zich heen gewikkeld moeizaam naar de deur was gelopen en opendeed, stond haar dochter er met het kleinkind dat sergeant was geworden en gekleed was in een uniform.

Het duurde een paar seconden voordat ze begreep wat er was gebeurd. Sverres testament had hen niet naar verdienste beloond, ze hadden weer te weinig geld gekregen.

Ze vroeg hun binnen te komen, Hélène liep rechtstreeks naar de keuken om koffie te zetten, sergeant Axel ging met oma mee naar de salon, waar hij ging zitten en een sigaret opstak nadat hij zich ervan had vergewist dat er asbakken waren.

'Zo?' begon ze een gesprek. 'Je militaire dienst daar in Strängnäs is zeker bijna voorbij?'

'Ja, godzijdank,' zei hij terwijl hij een grote rookpluim naar het plafond blies.

'Dus nu ben je pantserwagenbestuurder, sorry commandant, na je vijftien maanden en daar heb je geen twijfels over?'

'Echt niet, u ook niet, hoop ik?'

'Nou, tijdens de oorlog zijn er honderdduizenden tanks kapotgeschoten. Denk alleen al aan wat er bij Koersk is gebeurd.'

Het kleinkind de sergeant begon aan een lange autoritaire uitleg over de ontwikkeling van het pantserwapen sinds de Tweede Wereldoorlog, over de vuurkracht en trefzekerheid van de nieuwe 103, Pantserwagen S.

Hij begon uit te leggen waarom Pantserwagen S de beste van de wereld was. Ze onderbrak hem niet, dacht eerst even aan de jonge luitenant in de filmscène aan boord van de Hohenzollern, daarna aan heel andere tanks, zoals Panzerkampfwagen Königstiger II en daarvoor de Tiger I, van beide werd gezegd dat ze superieur waren aan alle andere Panzerkampfwagens in de wereld maar ze werden ten slotte toch kapotgeschoten door eenvoudigere Russische T 34'ers. Ten voordele van de mensheid.

Dochter Hélène kwam uit de keuken met het dienblad met koffie. Aan haar tikkende hakken was ongeveer te horen wat er 's middags was gebeurd bij het voorlezen van Sverres testament.